

Ivancsó István

A görögkatolikus liturgika története*

1. Elöljáróban

Ivancsó István görögkatolikus lelkész (Nyíregyháza), a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszékének tanára.

Mindenekelőtt témánkat kell körülhatárolni. A cím görögkatolikus liturgikáról szól, s ez tágabb kört jelöl, mint ami témánkba beleférne. Itt tehát kifejezetten a magyar görögkatolikus liturgikáról lesz szó, amely azonban mégsem kötődik a magyar görögkatolikusság szervezeti kiépítéséhez. Ugyanis ez csak 1912-ben történt meg a Hajdúdorogi Egyházmegye felállításával.¹ Ám a magyar nyelvű görögkatolikusság — annak liturgiája és liturgikája — már korábban is létezett, sőt éppen ez volt az oka annak, hogy hosszú küzdelem után szervezeti formát kaphatott a magyar liturgikus nyelvű egyházmegyével.

A görögkatolikus magyarság első liturgikus dokumentumai a XVIII. század végéről származnak: Krucsay Mihály gálszécsi paróchus, majd Kritsfalusi György ungvári gimnáziumi tanár —kéziratban fennmaradt— liturgiafordításai révén, 1793-ból,² illetve 1795-ből.³ Az első nyomtatásban is megjelent imádságos liturgikus könyvünket 1862-ben adta ki Roskovics Ignác hajdúböszörményi paróchus.⁴

A magyar nyelvű görögkatolikus liturgika megjelenését tehát szisztematikusan —a dokumentálhatóság igényével— ezekhez a dátumokhoz lehetne kötni. Ténylegesen azonban nem ezekhez, hanem a magyar görögkatolikus hívek vallási életéhez és az ehhez szorosan kötődő liturgikus gyakorlatához kapcsolható. Ennek megértése érdekében szükségesnek látszik mindenekelőtt az elméleti háttér felvázolása, majd a gyakorlati alapok lefektetése, aztán a magyar nyelvű liturgikus kiadványok megjelenésének körvonalazása, végül a görögkatolikus liturgika legfontosabb művelőinek a bemutatása. — Ez egyben megadja a mondanivalónk vázlatát is.

* A Magyar Egyházzenei Társaság 2000. május 27-én tartott tanulmányi napján elhangzott előadás némileg kiegészített változata.

¹ Az egyházmegyét alapító bulla, a *Christifideles graeci* szövegét közli: *Acta Apostolicae Sedis* IV (1912) 429–435.

² Ismertetését lásd Ivancsó István: „Legelső magyar nyelvű liturgiafordításunk. 200 éves Krucsay Mihály munkája”, *Athanasiana* I (1995) 53–76.

³ Vö. Ivancsó István: „A Kritsfalusi-fordítás és a mai Liturgikon egybevetése különös tekintettel a rubrikális részekre”, *Athanasiana* II (1996) 61–82.

⁴ Leírása: „Ó-hitű imádságos és énekes könyv, az egy szent közönséges apostoli anyaszent-egyház napkeleti vagyis görög rendje szerént görög-katholikus keresztények lelki épületére. Fordítá és kiadta Roskovics Ignác hajduböszörményi görög-kath. lelkész. Debreczen. Nyomtatott a város könyvnyomdájában. 1862.”

2. Elméleti háttér

Ha valahol igaz, akkor a bizánci egyházban —s azon belül a görögkatolikus egyházban is— különösképpen érvényes állítás az, hogy a liturgia nem elvont, teoretikus tudomány, hanem élő, organikus valóság. Ezt a megállapítást azzal lehet igazolni, hogy a keleti egyház a liturgiájában él.

Ezt nem csak gyakorlati módon igazolja az, hogy templomainkban a szertartásokon nincs kevesebb hívő, mint például a római katolikus templomokban, sőt görögkatolikus híveink mindig is az ország legvallásosabb rétegét alkották; hogy a többi vallásnál és felekezetnél lényegesen több egyházi ünnepünk van, s ezeket a híveink meg is szentelik az istentiszteleteken való részvétellel; hogy bőjti fegyelmünk szigorúbb és sokrétűbb, s híveink gondot fordítanak ennek megtartására is.

Mindezek háttérében ott áll az az elméleti alapelv, hogy a tétélesen megfogalmazott hitet görögkatolikus egyházunk tagjai a liturgiában feloldva élhetik meg.⁵

Egyházunk bátran felvállalja a tradicionalizmust, hűségesen ragaszkodik a hagyományaihoz, de liturgiáját nem múzeumi tárgyként, hanem élő valóságként kezeli. Azt a hitet, amit az egyetemes zsinatok és az egyház tanítóhivatala fogalmazott meg —a szentírás és apostoli hagyomány alapján— s végül a dogmatika rögzített, a liturgikus szövegekben állandó hitbéli és lelki táplálékként kapjuk a szertartások folyamán. Az egyház hitéből nő ki a liturgia, a liturgia pedig visszahatva az egyház hitére, alakítja azt. S mivel a mi felfogásunkban a liturgia és a liturgia a legszorosabban összetartozik, így ez érvényes ez utóbbira —a liturgikára— is.

A rítus fogalmának keleti felfogása még jobban megvilágítja és igazolja állításunkat.⁶ Ugyanis egyházunkban a rítus sohasem jelentette csupán a szertartások végzésére vonatkozó utasítások összességét, vagyis az úgynevezett „rubrikákat”. Ennél sokkal gazdagabb a tartalma, amit öt pontban lehet összefoglalni. A rítus tehát nálunk magában foglalja a következőket:

1. Egy bizonyos, meghatározott liturgiát, mégpedig annak teljes, globális értelmében; tehát nem csupán a Szent Liturgiát (a szentmisét), hanem minden más nyilvános istentiszteletet is.

2. Egy helyi (partikuláris) egyház tanrendszerét (doktrínáját), jól megkülönböztetve a többi egyház tanrendszerétől.

3. Egy meghatározott keresztény közösség hagyományát, ami egyházi, történelmi, társadalmi hagyomány.

4. Egy a liturgiában kifejeződő nemzeti nyelvet és kultúrát.

5. Végül egy nemzetet vagy népet, amely birtokolja és megéli mindezeket.

⁵ Vö. Ivancsó István: „La liturgia come espressione dell'identità”, in Congregazione per le Chiese Orientali (ed.), *L'identità delle Chiese Orientali Cattoliche. Atti dell'incontro di studio dei Vescovi e dei Superiori Maggiori delle Chiese Orientali Cattoliche d'Europa. Nyíregyháza (Ungheria) 30 giugno – 6 luglio 1997*, Città del Vaticano 1999, 141–143.

⁶ Vö. Ivancsó István: *Görög katolikus szertartástan*. (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 1.) Nyíregyháza 1997. 9–11.

A rítus —keleti felfogásban— tehát mindez, sőt még ennél is több. Vagyis egy olyan életmód, amelyben egy adott keresztény közösség a kereszténységét teljes terjedelmében megéli. Keleten a liturgiát mindig úgy fogták fel, mint életet: az egyház szentségi életét, a helyi egyház konkrét életét, mint élő liturgikus katechézist, élő keresztény kérügmát.⁷

Ezek az alapokon és ilyen háttérrel tehát teljességgel érthető, hogy a bizánci egyházban nem volt szükség szisztematikus liturgika összeállítására, nem fogalmaztak meg nyugati mintára készült liturgikus enchiridionokat.⁸ Természetesen ez nem azt akarja jelenteni, hogy a görögkatolikus egyház nem fordított és nem fordít gondot a liturgikus nevelésre. Csupán a módszer más. Itt maga a liturgia az, ami elsősorban nevel, legalábbis ideális esetben, mert veretes szövegeiben —mint már szó volt róla— jelen van a tételesen megfogalmazott hit, a liturgia kifejező eszközeivel megfogalmazva: a bibliikum, a dogmatika, a morális és szinte minden teológiai tárgy tanítása.

A liturgia így az egyházi identitás kifejezője is.⁹ Ugyanis így a görögkatolikus hívek a liturgiájukon keresztül megkapják mindazt a tanítást, ami az egyházi életükhöz szükséges. Ám az igazságot megvallva ismételten azt kell mondani, hogy ez csak ideális esetben állítható. Ugyanis híveink jelentős része még ma is tradicionálisan vallásos, és meg tudja élni a hitét a liturgián keresztül, illetve a liturgia segítségével, de egyre többen vannak —főleg a kis hagyományörző falvakból a városokba költözötték között—, akik elveszítették azt a hitüket életető közeget, amit a liturgia jelentett számukra, s így hitbelileg közömbösökké váltak, nem gyakorolják többé a vallásukat. Érezzük az óriási feladatnak a nyomasztó súlyát: a huszonegyedik órában vagyunk, hogy a tradicionális vallásosságot átmentsük, és tudatos vallásossággá tegyük.¹⁰

S itt az elsődleges feladat ismétcsak nem az, hogy szisztematikus liturgikát állítsunk össze —bár erre is van példa—, hanem az, hogy a liturgiánkban és annak csodálatosan szép, mélyértelmű, teológiai tanításában páratlanul gazdag szövegeiben rejlő értékeket folyamatosan híveink elé tárjuk, s egy folytonos liturgikus neveléssel tartjuk ébren egyházi és rítusbeli identitás-tudatukat.¹¹ Nem az tehát a feladat, hogy a liturgiánkat alakítsuk és „formáljuk a világra”, hanem éppen megfordítva, mi formálódjunk igazi liturgikus emberekké.

⁷ Vö. T. Federici: *Teologia liturgica Orientale* I. (Bibbia e liturgia 7.) Roma 1978. 9–15.

⁸ Inkább a *tipikonok* jellemzők itt, amelyek a szertartások végzésére szolgáló utasításokat részletezik, illetve az *értelmező tipikonok*, amelyek szertartásoknak és azok részleteinek történelmi magyarázatát is adják.

⁹ Vö. R. Taft: „Liturgy as Expression of Church Identity”, *Folia Athanasiana* I (1999) 29–45.

¹⁰ Vö. Ivancsó István: „A liturgia mint az identitás kifejezője”, *Athanasiana* VI (1998) 39–40.

¹¹ Erre irányul annak az 1990-ben kezdődött hittankönyv-sorozatnak a kiadása, amely eddig egyedülálló magyar görögkatolikus egyházunkban: az általános iskoláknak mind a nyolc osztályának tanulóit megelőzve kívánja ezt a célt elérni. Sőt, egy kötet már a középiskolásoknak szól. Vö. Ivancsó István: „Die Publikationen der Griechisch-katholischen Hochschule St. Athanasius”, *Folia Athanasiana* I (1999) 139–145.

3. Gyakorlati alap

Amint a bevezetőben körvonalaztuk, itt csak a magyar nyelvű görögkatolikus liturgikával foglalkozunk. Ez pedig szorosan összefügg a magyar liturgikus nyelvért folytatott évszázados küzdelemmel.¹² Liturgikánknak is ez adja a gyakorlati alapját.

Ismeretes, hogy a magyar nép őseinek körében bizánci térítők működtek, így azok először a bizánci szertartású kereszténységgel ismerkedtek meg.¹³ A letelepedett és hazájukat elfoglaló magyarok első püspökei is —Hierotheosz, Theophülaktosz, Antóniosz— bizánci szertartásúak voltak. Szent István királyunk azonban nyugati egyházszervezetet alakított ki, kizárólag római katolikus egyházmegyéket alapítva. S így a bizánci szertartású kereszténység háttérbe szorult, újabb lendületet majd csak a XVII. századtól kapott, a nemzetiségeknek hazánkba való betelepedésével. (Bár azok betelepédése már a XIII. században megkezdődött.) Ekkorra azonban a bizánci szertartású magyarság szláv és román anyanyelvű —és liturgikus nyelvű— egyházmegyék joghatósága alá került.

Az 1700-as évek végén felerősödött a nemzeti öntudat a magyarság körében, s ez oda vezetett, hogy az 1843/44-es országgyűlés törvénye értelmében az egész ország hivatalos nyelve a latin helyett a magyar lett. Így a magyar nyelvű görögkatolikusok is bátrabban igényelheték azt, hogy az istentiszteletük nyelve is a magyar legyen. Ezzel —amellett, hogy lelki igényük volt— a nemzethez való tartozásukat is ki akarták fejezni, azonban hosszú és küzdelmes út¹⁴ vezetett odáig, míg ez megvalósulhatott s megalakulhatott a hajdúdorogi egyházmegye.¹⁵

Így társul a főntebb felvázolt elméleti háttér mellé a gyakorlati alap: a magyar liturgikus nyelvért való küzdelem. E két tényező együttesében érthető tehát, hogy a magyar görögkatolikus nép, kimagasló vezetőivel együtt, nem a görögkatolikus liturgika elméleti kérdéseivel foglalkozott. Sokkal fontosabb volt mindannyiuk számára, hogy liturgikus nyelvük és gyakorlatuk miatt ne tartsák „oroszoknak” vagy „oláhoknak” őket. Az 1646-os ungvári unió óta a katolicitással nem volt baj, hiszen azoknak az egyházmegyéknek a joghatósága alatt éltek, amelyeknek paróchiáiból később a hajdúdorogi egyházmegye is megalakult.¹⁶ Ismerték azoknak a liturgikus nyelvét is, hiszen gyakorolták is:

¹² Ezt a küzdelmet is áttekinti Ivancsó István: „Harminc éves bizánci liturgia”, *Posztbizánci Közlemények* II (1995) 94–96.

¹³ Ehhez lásd bővebben: Pirigyi I.: *A magyarországi görögkatolikusok története*. Nyíregyháza 1990. I. köt., 9–41; Timkó Imre: *Keleti kereszténység, keleti egyházak*. Budapest 1971. 367–395.

¹⁴ Szabó Jenő főrendiházi tag, a magyar görögkatolikuság kiváló élharcosa egyenesen „kálvária-útnak” nevezte ezt. Vö. 17. jegyzet!

¹⁵ Legújabb részletezését lásd: B. Papp J.: *Hajdúdorog küzdelme a magyar görög katolikus egyházmegye felállításáért*. Hajdúdorog 1996.

¹⁶ Az eperjesi görögkatolikus egyházmegyéből nyolc, a munkácsiból hetven, a szamosújváriból négy, a nagyváradiból negyvennégy, a fogarasiból harmincöt paróchia került át az új egyházmegyéhez.

szertartásaikat azokon végezték. S természetesen nem csak a liturgikus könyveiket használták, hanem a gyéren megjelenő liturgikai és szertartástani könyveiket is.

4. Eszközök

Az előzőekben megfogalmazottak alapján érthető, hogy a magyar görögkatolikus liturgika eszközei elsősorban maguk a liturgikus kiadványok voltak.¹⁷ A hajdúdorogi egyházmegye elődjének, a hajdúdorogi külhelynökség vezetőjének, Danilovics János vikáriusnak elévülhetetlen érdemei vannak ezen a területen. Ő volt ugyanis, aki egy tizenhárom évig fennálló liturgikus fordító bizottságot hozott létre (1879–1882).¹⁸ Ennek a bizottságnak, illetve munkálkodásának köszönhető, hogy a szertartások végzéséhez szükséges legfontosabb liturgikus könyvek magyar nyelven, nyomtatásban is megjelenhettek, s felválthatták az addigi kéziratos fordításokat. Először a Liturgikont adták ki (1882),¹⁹ amely Aranyszájú Szent János liturgiáját tartalmazza. Ezt követte az Euchologion (1883),²⁰ vagyis az Egyházi Szerkönyv (Rituálé) a szentségek és szentelmények szertartási rendjével. Majd megjelent a Nagy Szent Bazil liturgiáját és az Előremegszentelt Áldozatok Liturgiáját magába foglaló könyv (1890),²¹ Végül napvilágot látott Danilovics János Általános Egyházi Énekkönyve (1892),²² amely az előző, a papok számára, oltári használatra való könyveket egészítette ki: a hívek ebből énekelhették a szertartásokat.

¹⁷ Ezek számbavételéhez lásd Sztripszky Hiador: „Bibliographiai jegyzetek az ó-hitű magyarság irodalmából”, in *A görög-katolikus magyarság utolsó kalvária-útja. Szerző dolgozataiból és beszédeiből egybeállította, bevezetővel és jegyzetekkel kíséri dr. Sztripszky Hiador*. Budapest 1913. 421–449.; Ivancsó István: „A magyar görögkatolikus liturgikus könyvek anyanyelvi fordításai és kiadványai”, in Timkó I. (szerk.): *A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye jubileumi emlékkönyve 1912–1987*. Nyíregyháza 1987. 158–181.; Ivancsó István: „Újabb liturgikus kiadványaink”, *Athanasiana IV* (1997) 19–36.

¹⁸ Első részletes feldolgozása: Ivancsó István: *Az 1879-es hajdúdorogi liturgikus fordító bizottság és tevékenysége*. (Athanasiana Füzetek 1.) Nyíregyháza 1999.

¹⁹ Leírása: „Aranyszájú Szent János atya szent és isteni liturgiája vagyis az ujszövetségi vérontás nélküli szent áldozat bemutatásának rendje kiegészítve több oltári imával és egyházi énekkel a magyarajku görög szertartásu katolikusok lelki épülésére. A munkácsi és eperjesi egyházmegyei szentszékek kebeléből kiküldött kilenczes tagu bizottság fordítása Hajdu-dorogon 1879. Debreczen, nyomtatott a város könyvnyomdájában. 1882. Áp.”

²⁰ Leírása: „Görög katolikus egyházi szerkönyv (Euchologion) — Magyarra fordítottat Hajdu-dorogon 1879. Debreczen, nyomtatott a város könyvnyomdájában. 1883. — 395.”

²¹ Leírása: „Szent Nagy Bazil atya szent és isteni liturgiája továbbá az Előszentelték isteni liturgiája s egyéb egyházi szolgálatok papi imádságai. A görög szert. katolikusok lelki hasznára. Hajdú-dorogi kiadás. 1890. Debreczen, nyomtatott Kutasi Imrénél 1890. Debreczen, 1889. Nyomatott Kutasi Imre könyvnyomdájában.”

²² Leírása: „Görög szertartásu általános egyházi énekkönyv a hozzávaló imákkal. A görög-katolikus hívek lelki hasznára. Fordította és kiadta: Danilovics János, hajdu-dorogi püspöki vikárius. 1892. Debreczen, Nyomatott a város könyvnyomdájában 1892. 49.

Magyar nyelvű liturgikus könyveink nyomtatásban való első megjelentetése ismét alapkoncepciókat támasztja alá. Görögkatolikus papjaink és híveink körében nem a szisztematikus liturgikák összeállítását tekintették elsődleges feladatnak, hanem azt, hogy a szent szövegek anyanyelven való használata a rítusbeli identitástudatukat segítse, s emellett, természetesen, a nemzeti öntudatot is ébren tartsa.

Kétségtelen azonban, hogy másodlagosan néhány olyan mű is megjelent, amely nem liturgikus szövegeket tartalmazott, hanem magáról a liturgiáról szólt, tehát a liturgika körébe kell sorolni őket. Ezek általános jellemzője, hogy a katekizmusok mintája alapján kérdés-felelet formájában tárják elő mondani-valójukat. Fenczik Eugén könyve csak ószlávul jelent meg,²³ de hatással volt a magyar görögkatolikusokra is, hiszen tankönyvül használták. Kizák János is ószlávul írta szertartástani könyvét, de azt Szémán István lefordította, és így kétkolumnás kiadásban jelent meg, egymás mellett hozva az ószláv és magyar szöveget.²⁴ Szémán István maga is írt hasonló tankönyvet.²⁵ Továbbá jelentős volt Mikita Sándor két nyelven (magyarul és ószlávul) készített liturgikája.²⁶

Az 1900-as évek elején kiadott —már kifejezetten magyar nyelvű— szertartástani könyveknek²⁷ kettős sajátossága van. Egyrészt leíró módon törekszenek bemutatni a bizánci liturgia mélységes szimbólumrendszerét és csodálatos gazdagságát. Másrészt viszont észrevehető bennük egy új szempont is: a katolicitás hangsúlyozása. És ez utóbbi roppant fontos tényező. Ugyanis megjelentek a görögkatolikus egyházban olyan szertartások és szertartási mozzanatok is, amelyek idegenek a bizánci egyház lelkiületétől és szellemiségétől (Jézus Szíve ájzatosság, Szentségimádás, Rózsafüzér ájzatosság, az orgona, a csengő használata stb.). Viszont a könyvek írói éppen ezeknek a magyarizációval igyekeztek azt a tendenciát támogatni, amely arra irányult, hogy bizonyítani kell: mi nem ortodoxok, hanem görögkatolikusok vagyunk. Ezek az eredetileg idegen elemek a hívek körében kedvező fogadtatásra találtak, de —a múltira visszatekintve— ma már elmondható, hogy nem kis rítusbeli identitás-zavart okoztak, amely sok esetben még ma is hat.²⁸

²³ E. ФЕНЦИКЪ: *Литургика или обятой, восточной, православно кафелической церкви на осиновано толковня церковного*. Budapest 1878.

²⁴ Kizák János: *A szertartásmenet rövid tankönyve*. Ungvár 1912.

²⁵ Szémán István: *Görög katolikus szertartástan*. Eperjes 1911.

²⁶ Mikita Sándor: *Görög szertartásu kath. liturgika, azaz: szertartás értelmezés*. Ungvár [é. n.].

²⁷ Demkó Sándor: *Görögkatolikus szertartástan az elemi népiskolák számára*. Miskolc 1930.; Melles E. — Szántay-Szémán István — Kozma János: *Görögkatolikus szertartástan elemei*. Budapest 1938. Ennek eredetijét egyedül Melles Emül írta, de az átdolgozott változat több kiadást megért, sőt még 1984-ben is megjelent az országos „Katolikus Teológiai Jegyzetek” sorozatban.

²⁸ Ez nem csak magyar sajátosság, hanem az egyetemes görögkatolikus egyházban jelenlévő sajnálatos valóság. Vö. Gelsi, D.: „Orientali, Liturgie”, in Sartore, D. — Triacca, A. M. (a cura di): *Nuovo dizionario di liturgia*. Roma 1984. 1003–1004. S éppen ezeknek az orvoslását tűzte ki célul a Keleti Kongregáció: *Istruzione per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*. Città del Vaticano 1996.

A bizánci egyház liturgikus gyakorlatának —s ezzel együtt liturgikájának— alakításában fontos szerepet játszik egy sajátos liturgikus könyv, a tipikon. Nem más ez, mint szertartási segédkönyv, amely a szertartások végzéséhez szükséges utasításokat tartalmazza. Magyarul először 1941-ben jelent meg ilyen mű.²⁹ Ez a könyv három nagy egységre oszlik. Az első a szertartások általános menetét írja le, ahogy egymást követik a részei. A második egység részletes utasításokat ad arra vonatkozóan, hogy egyes alkalmakkor hogyan kell összeállítani az istentiszteleteket az állandó és változó részekből. A leg-egyszerűbb esetektől kezdve, a legbonyolultabb egybeesésekig közli az utasításokat. Végül a harmadik rész a liturgikus naptárt közli, minden napra jelezve a szent nevét, illetve az ünnepet, s leírva a liturgikus sajátosságait is.

Bár a tipikon a szláv liturgikus gyakorlat mellett az eredeti görög előírásokat is igyekszik figyelembe venni, szintén nem mentes az előbb említett latinizmusoktól. Tehát a tendencia továbbra is fennmaradt, bár a teológiai oktatás folyamán jegyzetként átirva folyamatosan tisztul ezektől.

A görögkatolikus egyház liturgikus gyakorlatának —és ezzel együtt liturgikájának— alakításában fontos szerepet kap a Szertartási Utasítás. Ezt a könyvet a nyugati egyház „Directorium”-ához lehet hasonlítani. Ám tartalma sokkal gazdagabb. Ugyanis a bizánci egyház rendelkezik —a többihez viszonyítva— a legtöbb ünnepvel. A szertartások száma is több: a teljes liturgikus napot összesen nyolc istentisztelet alkotja. A liturgikus szövegek mennyisége is jelentősen több és változatosabb, más egyházakéhoz hasonlítva. Végül maguk a szertartások is sokkal bonyolultabbak. Az évről-évre kiadott Szertartási Utasítás ezeken a területeken ad eligazítást. Első részében magát a liturgikus naptárt közli. A második rész általános liturgikus utasításokat ad. A harmadik részben pedig azoknak a napoknak adja meg a részletes liturgikus rendelkezéseit, amelyek kiemelkednek az egyszerű hétköznapi sorából.

Mivel a bizánci egyházban ősi időktől fogva megvalósul a szertartások közös végzésének alapelve —vagyis az, hogy a pap a néppel együtt végzi azokat, tehát nem csupán „breviáriumozik”—, a görögkatolikuságban is így van ez. Az alkonyati istentiszteletet nem csak vasár- és ünnepnapokon, hanem már az előestjünkön is együtt imádkozzuk templomainkban. Ugyancsak a reggeli istentisztelet közös végzésére is sor kerül az ilyen napokon. Az Utasítás pedig rövid, de részletes rendelkezéseivel abban segít, hogy a szertartások meglehetősen bőséges részeit honnan, mely liturgikus könyvekből kell összeválogatni.

A magyar görögkatolikuságban 1914-ben jelent meg magyar nyelven az első Szertartási Utasítás, és ezt évente követik az újabb kiadások. Az első —a címe szerint— még csak a Hajdúdorogi Egyházmegyére vonatkozott,³⁰

²⁹ Kozma János: *Kivonatos typikon. Egyházi naptár és szertartási utasítás.* (Különlenyomat a miskolci apostoli adminisztratura 1941. évi direktóriumából.) Miskolc 1941.

³⁰ Az első csak töredékesen, címlap nélkül maradt fenn, amely az 1914. évre vonatkozott. Az 1915-re érvényes: *Templomi szolgálati utasítás a hajdúdorogi egyházmegye számára az 1915. évre.*

aztán 1989-től kezdődően —ugyancsak a cím alapján— már a Miskolci Apostoli Kormányzóságra is érvényes.³¹ Valójában kezdettől fogva megadta a teljes magyar görögkatolikus egyházra vonatkozóan a szertartások végzéséhez szükséges előírásokat.

A már említett folyamatok világosan felfedezhetők ezekben a művekben. Egyrészt olyanok, amelyek a latinizáló hatást képviselik (például a nagyheti szertartások fekete színű liturgikus ruhában való végzése, vagy az Oltáriszentség kitétele a szentsírra). Ezek egyben azt is erősítették, hogy a magyar görögkatolikusok a katolikus mivoltát hangsúlyozza. Másrészt az újabb időkben felfedezhető bennük az a tendencia, hogy a görögkatolikus igyekszik visszatérni a gyökerekhez, megtisztítva az istentiszteleteket a bizánci egyház eredeti szelleméhez nem illő elemektől.

A sajátos értelemben vett liturgika alakulásához annyiban járultak hozzá az Utasítások, hogy időnként egészen részletes rendelkezéseket közöltek a szertartások végzéséhez. Eddig hat ilyen jelent meg 1914 és 1990 között.³² Több esetben azonban visszautalás történt a korábban közöltre —ilyen például az 1924-es³³—, nem nyomtatták ki újra.

A teljesség kedvéért meg kell említeni, hogy csak a legújabb időkben láttak napvilágot olyan könyveink a liturgika területéről, amelyek már a latinizáló hatásoktól mentesen, az eredeti tiszta forrásból merítve tárgyalják az anyagukat, s azt a teológiai oktatás folyamán igyeksenek elmélyíteni.³⁴

5. Liturgikánk művelői

A magyar görögkatolikus liturgika fő tendenciáit azoknak a személyeknek a munkálkodásán keresztül lehet nyomon követni, akik azt művelték. Az időbeli lehatároltság itt is adott, hiszen csak az 1900-as évek első felétől kezdve fejtették ki munkásságukat, és könyveik is csak ettől kezdve jelentek meg. Három személynek kell különösképpen figyelmet szentelnünk.

(*Julián-időszámítás szerint.*) Méltóságos és főtisztelendő Miklósy István megyéspüspök úr rendelete és 11/1915. sz. jóváhagyásával. Nyíregyháza 1914.

³¹ *Görög katolikus szertartási utasítás a hajdúdorogi egyházmegye és a miskolci exarchátus részére az 1989. évre.* Kiadja a Hajdúdorogi Püspöki Hivatal.

³² Az első az 1915-ös *Utasításban* látott napvilágot, a második az 1918-asban; ezt követte az 1924-es, majd az 1931-es. Aztán az eddigi legrészletesebb rendelkezés 1955-ben jelent meg, amely a Szent Liturgia végzését a legapróbb részletekig szabályozza. 1990-től kezdődően pedig egy rövidebb formájának a közlése kezdődött el, ami csekély változtatásokkal azóta is folyamatosan megjelenik.

³³ Ennek jellemző és legfontosabb részletét lásd a függelékben.

³⁴ Lásd 6. jegyzetben, valamint Ivancsó István: *Görög katolikus liturgika.* (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 3.) Nyíregyháza 1999.

Szántay-Szémán István (1880–1960)³⁵ az eperjesi egyházmegye Magyarországon maradt részeiből 1924-ben megalapított miskolci apostoli kormányzóság általános helynöke lett. Ez az exarchátus vagy adminisztrátúra ugyanúgy a magyar liturgikus nyelvre törekedett, mint a hajdúdorogi egyházmegye, ám nem a görög, hanem elsősorban az ószláv liturgikus hagyományt ápolta, ezzel is jelezvén önállóságát. Természetes azonban, hogy itt is a magyar nyelv dominált, csak a liturgikus fordítások készültek ószláv nyelvű könyvekből. Szántay maga is végzett ilyen munkát, főleg galíciai liturgikus könyvekből.

Két, a magyar görögkatolikus liturgia szempontjából fontos területen azonban kimagasló művet vitt végbe.

Az egyik az volt, hogy az 1905-ben indult mozgalomnak célkitűzéseit elfogadva — amit a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium is támogatott —, részt vállalt abban a két bizottságban, melyek egyike az ószláv nyelvű liturgikus könyvek revízióját és új kiadását tűzte ki céljául; a másika pedig ezeknek a magyarra való fordítását.³⁶ A világháború miatt azonban az elkészült művek nem jelenhettek meg.

Szántay másik nagy tette az volt, hogy 1934-ben megindította a Keleti Egyház című folyóiratot — amely elsősorban ökumenikus beállítottságú volt —, értékes tanulmányokat téve közzé a keleti teológia, liturgia, egyháztörténelem, patológia, egyházjog, egyházművészet területéről, — a lap ugyanakkor a kor egyetlen ilyen magyar nyelvű orgánumát jelentette. Így a bizánci liturgia ápolása is ebben kaphatott helyet.

Mindezek mellett Szántay fontosnak tartotta a liturgikus szövegek egységesítését. Ugyanis 1862 óta folyamatosan jelentek meg a különböző fordításokban (Roskovics, Melles, Danilovics, Krajnyák),³⁷ s ezek használata nem kis zavart okozott sokszor még egyetlen egyházközségen belül is. Pedig az egységes szöveg a bizánci egyház liturgiája szempontjából rendkívül fontos, hiszen egyrészt a szertartási szövegek mennyisége roppant nagy, másrészt a szertartásokat a nép a pappal együtt végzi, ősi időktől fogva megvalósítva az „actiosa participatio”-t. Szántay a Keleti Egyház főszerkesztőjeként megjelentette Kozma János fordításában a mindmáig legterjedelmesebb énekeskönyvünket, amely egyben papi zsolozsmáskönyvként is szolgál.³⁸

³⁵ Életrajzát és méltatását lásd a „Dr. Szántay-Szémán István általános helynök” című fejezetben: Pirigy István: *Görög katolikus papi sorsok*. Debrecen 1999. 57–73.

³⁶ A bécsi Pázmáneum „Keleti napjára” készített és ott felolvasott tanulmányában részletesen leírja ezeket is. Vö. Szántay-Szémán István: „A görög rítus liturgikus könyvei és magyar nyelvre való átültetésük”, *Keleti Egyház* V/2–3 (1938) 41–55.

³⁷ Vö. Ivancsó István: *Szinopszis a magyar nyelvű bizánci liturgia emlékeiről*. (Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 4.) Nyíregyháza 1999.

³⁸ *Dicsérvétek az Úr nevét! Görögszertartású katolikus ima- és énekeskönyv*. Tartalmazza a mindennapi egyházi zsolozsma állandó részeinek magyar fordítását az Apostoli Szentszék által kiadott hiteles egyházi szövegek nyomán, az egyházi év nevezetesebb alkalmaira szóló változó részekkel, — különös tekintettel a magyar nyelvterületen érvényes liturgikus gyakorlatra és közhasználatú szövegekre. Miskolc, 1938. A «Keleti Egyház» kiadása. Ludvig István könyvnyomdája, Miskolc, Rákóczi-utca 18.”

Sok liturgikus vonatkozású cikke és tanulmánya mellett megemlítendő még, hogy nagy szerepet játszott abban, hogy az 1938-as Budapesti Eucharisztikus Világkongresszuson megismerhették a görögkatolikus liturgiát, melynek ő volt a fő szervezője.

Kozma János (1884–1958)³⁹ kanonok Szántay kortársa és munkatársa volt. Azonban a liturgika területén ő egy másik irányvonalat képviselt. A hajdúdorogi egyházmegye papjaként és miskolci paróchusként nem az ószláv, hanem az eredeti görög liturgikus hagyományt igyekezett ápolni, amint írásai, fordításai és liturgikus művei igazolják. Ám ez nem volt nála kizárólagos, gazdag nyelvismerettel rendelkezett. Az általa ismert nyelvek között az ószláv is szerepelt, abból is fordított; sőt ő maga is jelentetett meg olyan galíciai eredetű szertartásokat, amelyek egyértelműen nyugati hatásúak. Ezáltal úgy tűnhet, hogy a görögkatolikus liturgikának ő is azt a vonalát erősítette, amely a latinizálást pártolta, illetve az ószláv hagyományt. Hogy ez valójában nem így van, azt a már említett énekes-, illetve zsolozsmáskönyv igazolja. Ugyanis azt az eredeti görög nyelvből fordította, s az eredetitől eltérő ószlávából bekerült részeket, illetve variánsokat apróbb betűs szedéssel közölte, s jelezte is, hogy azok az ószláv változatot jelentik.

Számtalan publikációja között ez a legjelentősebb, s ezt tekinthető életművének is. Előtte ugyanis nem létezett magyar nyelven ennyire teljes liturgikus könyv, amely a bizánci egyház liturgikus napjának összes szertartását tartalmazza, magába foglalja a változó és állandó ünnepek officiumát, sőt füzetekben a teljes liturgikus év minden napjára a szentek tiszteletének legfontosabb szövegeit, valamint a szentek rövid életrajzát és az ünnepek magyarázatát. A mintegy kétezer oldal összterjedelmű könyv segíti elő mindazt a magyar görögkatolikus egyházban, amiről az elméleti alapozásnál szóltunk. Ebből a műből kivonatos változat is készült,⁴⁰ s bár a megjelenése után még nem válthatta fel az előző énekeskönyveket, az 1954-ben készült ilyen könyvnek⁴¹ ez a szöveg képezte az alapját, s a további kiadásokét is, úgy hogy mindmáig Kozma fordítását használjuk szertartásainkban.

³⁹ Életrajzát és munkásságát közli Pirigy István: „A magyar görögkatolikus történetének kiemelkedő személyiségei”, in Timkó: *A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye Jubileumi Emlékkönyve*. 214–216.; valamint Pirigy: *Görög katolikus papi sorsok*. 75–86. a „Kozma János miskolci parókus” című fejezetben.

⁴⁰ Énekeljétek a mi Istenünknek! Görögszertartású katolikus egyházi énektár és imakönyv — A „Dicséjétek az Úr nevét” című egyházi zsolozsmás könyv kivonata — Tartalmazza az ünnep- és vasárnapi szent szolgálatok nyilvános részeinek magyar fordítását az Apostoli Szentszék által kiadott hiteles egyházi szövegek nyomán, különös tekintettel a közhasználatú ima- és énekszövegekre. Miskolc 1937. A «Keleti Egyház» kiadása. Ludvig István könyvnyomdája Miskolc.

⁴¹ Leírása: „«Dicséjétek az Urat» görögszertartású katolikus énekes- és imakönyv kivonata — Vasár- és ünnepnap szent szolgálatok és főbb énekei. — A hajdudorogi egyházmegye kiadása Nyiregyháza, 1954. Felelős kiadó: dr. Dudás Miklós hajdudorogi megyéspüspök — 14884 — Egyetemi Nyomda, Budapest.”

Kozma János nem csak írásaival és kiadványaival szolgálta a magyar görögkatolikus liturgia ügyét, hanem —ugyanúgy, mint Szántay-Szémán István— számtalan előadást is tartott róla. „Keleti Nap” keretében ismertette az ország papnevelő intézeteiben a görögkatolikus liturgiát.

Rohály Ferenc (1904–1982)⁴² kanonok nem állított össze sem szertartástani, sem liturgika-könyvet, még kevésbé liturgikus enchiridiont, mégis talán még az előző két személynél is jelentősebb volt liturgikus munkássága. Két nagy vezérelv irányította. Az egyik az volt, hogy nem elég a görögkatolikus liturgiát csupán kívülről megismerni, a szertartások pompázatosága révén, hanem éppen a szellemiségének a megismerése a döntő. A másik pedig: a rítust eredeti épségében kell megőrizni és ápolni. Ezek az elvek mutatják, hogy ő egyértelműen abba az irányzatba állt be, amely a gyökerekhez, az eredeti görög szövegekhez és liturgikus gyakorlathoz nyúl vissza.

Erre különösen is nagy szükség volt, mert az ő munkásságának idejére már elterjedtek és nagyon sok helyen közkedvelté lettek —főleg a bazilita atyák munkálkodása révén— azok a szertartások, amelyek nem illenek bele a bizánci liturgia eredeti szellemébe. Rohály teológiai-irodalmi síkon vette fel ezekkel az idegen elemekkel a harcot, s azt vallotta, hogy a bizánci szertartásnak magából a bizánci szertartásból kell megújulnia, nem pedig kívülről vagy külső elemek hatására.

Nem csak beszélt és írt erről Rohály Ferenc —szerkesztőbizottsági tagja volt a Keleti Egyház című folyóiratunknak is—, hanem végbevitte azt a művet, ami mindmáig az egyik legjelentősebb görögkatolikus egyházunk liturgikus életében. Évek hosszú munkájával egymaga lefordította az összes liturgikus könyvünket az eredeti görögből.⁴³ Ezzel tette teljessé a magyar görögkatolikus egyház liturgikus irodalmát magyar nyelven. Igaz, hogy ezeknek a könyveknek nyomtatásban való megjelenését már nem érthette meg, mert csak a legutóbbi időkben kezdődtek el a kiadások,⁴⁴ de gépirásos példányai sokat segítettek az általa elgondolt liturgikus megújulásban.

⁴² Életrajzát és tevékenységét közli Pirigy: „A magyar görögkatolikusság történetének kiemelkedő személyiségei”, 223–224.; valamint Pirigy: *Görög katolikus papi sorsok*. 117–125. „Dr. Rohály Ferenc parókus, liturgia tudós” című fejezete.

⁴³ *Pszaltérion* (a teljes Zsoltárok könyve a 150 zsoltárral, 20 egységre, kathizmára osztva); *Oktoechos* (a Nyolchangú énektár, a nyolc dallamkincsnek nyolchetes váltakozásban előírt összes liturgikus szövege); *Hórologion* (az Imaórák könyve, mely a liturgikus napnak mind a nyolc szertartását tartalmazza); *Triódion* (a Háromódás énekek könyve, a nagyböjt teljes liturgikus szövegeivel); *Pentekosztárion* (a Szent Ötvened könyve, a Húsvét és Pünkösd közötti liturgikus szövegekkel), *Ménaia* (a tizenkét hónap minden egyes napjának liturgikus szövegei hat kötetben); *Aposztolárion* (az egyes napokra előírt „apostoli szakaszok”, amelyek a szentleckének felelnek meg); *Evangelisztárion* (az evangéliumi szakaszok könyve); *Euchológion* (a Szerkőnyv, mely a Szent Liturgia szövege mellett a szentségek, szentelmények, áldások szertartási rendjét tartalmazza. — Mindehhez lásd Ivancsó István: *Görög katolikus liturgikus kislexikon*. Nyíregyháza 1997. megfelelő címszavait!

⁴⁴ Eddig két kötet látott napvilágot a teljes sorozatból Orosz Atanáz gondozásában: *Nagyböjti énektár vagyis a három ódás bűnbánati énekek könyve, amely a szent nagyböjten végzendő összes szent*

A három személy liturgikus munkálkodása alapján nyomon lehet követni azt a folyamatot, amely liturgikánkat jellemzi. A háttérben mindenféleképpen az áll, hogy nem szisztematikus liturgika-könyvek összeállítása az elsődlegesen fontos, hanem az, hogy a liturgikus szövegek révén történjék a liturgikus nevelés és a rítusbeli identitástudat megőrzése. Erre a háttérre vagy alapra épül a munkásságuk, melynek első fázisa az ószláv nyelvű liturgikus hagyomány, a második a kevert ószláv és görög, végül a harmadik fázisa már a tiszta görög hagyomány. Ezek természetesen csak törekvések, amelyeket nem lehet egymástól teljesen elszigetelt jelenségeknek tartani. Sőt, még ma is jelen vannak és hatnak az egyházunkban. Ám mára már az lett a legfőbb törekvésünk, hogy ezeken az alapokon elismertessük az önálló magyar görögkatolikus rítust.

6. Összegzés

A magyar görögkatolikus liturgika elméleti háttérének felvázolása, gyakorlati alapjainak lefektetése, kiadványainak számbavétele és fő művelőinek bemutatása után —összegzésképpen— még a perspektíváról, a kutandó területekről és a további feladatokról kell szólni. Ez egyetlen fókuszpontba foglalható össze, ami nem más, mint annak a hatalmas (hatezer oldalnyi) anyagnak a megismertetése, közkinccsé tétele, amit a bizánci egyház liturgikus szövegei alkotnak. Ezzel tudunk a tiszta forrásokhoz visszatérni, és ez jelentheti a liturgikus életünk folytonos, de a hagyományoktól el nem szakadó megújulását. Mert bár egyházunk a liturgiájában él, a vallásukat gyakorló híveink még a liturgián keresztül élik meg egyházi identitásukat, csak azzal tudjuk megtartani őket a rítusukban, ha eléjük tárjuk azt a mérhetetlen gazdagságot, amit a bizánci liturgia magában rejt. Liturgikus teológiánk feladata tehát az, hogy tudatossá tegyünk híveinkben, hogy liturgiánk nem csak szép, pompázatos, szimbólumokkal teljes, hanem mélyseges teológiai tartalommal is rendelkezik atyáink örökségéből, amely örökséget nem szabad felelőtlenül megváltoztatni, hanem egyre elmélyültebben és öntudatosabban kell megélni.⁴⁵

A mi megközelítési módunk az, hogy az egyházi élet három alapfogalma —a leiturgia, a diakónia és a martúria— közül a liturgiát tesszük az első helyre, amelyen keresztül megnyilvánul az Isten és ember szolgálata, és amely lehetőséget és állandó erőforrást ad a tanúságtétel kifejtésére. Ennek a szolgálatába kell beállnia, mégpedig egyre jobban, a görögkatolikus liturgikának is.

szolgálatot tartalmazza. Nyíregyháza 1998; illetve: *Ménea II. November és december hónapokra. Rohály Ferenc kézíratos fordításának átdolgozott kiadása.* Nyíregyháza 1998. Az előbbi 835 lapot, az utóbbi 684 lapot foglal magába.

⁴⁵ Ezt foglalja össze Keresztes Szilárd hajdúdorogi megyéspüspök papságához intézett „Gondolatok és alapelvek liturgikus életünkről” című, 1995/43. szám alatt kiadott körlevele is. Vö. Ivancsó István: *A magyar görögkatolikusság körlevélben közölt liturgikus rendelkezéseinek forrásgyűjteménye.* (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 2.) Nyíregyháza 1998. 369–383.

7. Függelék

A magyar görögkatolikus egyház eddig legrészletesebb liturgikai rendelkezése 1924-ben jelent meg a Szertartási Utasításban, amire később többször történik hivatkozás. A hosszú rendelkezés legjelentősebb részlete a következő:

„I. Általános rendelkezések

1. Az utasítások kötelező ereje. Az istentiszteletek végzésének egyöntetősége érdekében hivatalosan kibocsátott ezen egyházmegyei naptár és szolgálati utasítás előírásához az egyházmegye területén nyilvánosan ténykedő minden pap és kántor a legszigorúbban alkalmazkodni köteles annál is inkább, mivel a közkezen forgó különböző kiadású könyvek egymástól gyakran igen eltérő utasításokat adnak. — Az előírások a kívánatos és lehetséges rövidítések figyelembe vétele mellett készültek, további rövidítések, hacsak egyes kivételes esetekben valamely fontos körülmény nem teszi indokolttá az istentisztelet gyorsabb befejezését, tiltva vannak. Bővítés sem kívánatos, mert az utasítások által célzott egyöntetűség rovására esnék. — Az előírt szertartásokat minden lelkészkedő pap a rábízott egyházközségek egyikének templomában elvégezni vagy elvégeztetni köteles. Kivételt képeznek a nagyböjti előszentelt misék, melyekből az egész nagyböjt folyamára csak 3, lehetőleg a nagyhétre esők, kötelezők és a közönséges hétköznapiakra előírt napi misék, melyek helyett különleges szándékok officiumával is végezhetők szentmisék, vagy teljesen el is hagyhatók, ha valamely fontos ok a papot azok elvégzésében akadályozza.

2. Kötelező szentmisék. Minden javadalmas lelkész elvégezni tartozik a következő szentmiséket: a) minden vásár- és ünnepnap a vezetésére bízott hívekért; b) húshagyó vasárnap előtti szombaton, illetve ha a typikon más napra tenné át, azon a napon, mikorra áttéve lett, elhunyt híveiért. (A pannychidánál szokásos névsorolvasásokért azonban stóladíjat szedhet.) c) A pápa megkoronázásának évfordulóján az Egyház szándékára; d) A püspök felszentelésének évfordulóján az egyházmegye jólétéért; e) Augusztus 10-én b. e. X. Pius római pápáért, november 22-én I. Ferenc József magyar ap. királyért, mint a hajdúdorogi egyházmegye alapítóiért; f) Sz. István első magyar apostoli király ünnepén, s még egy tetszés szerinti napon, lehetőség szerint valamely nemzeti ünnepnapon Magyarország jóvoltáért; g) December 28–31 között egy tetszés szerinti napon ad intentionem Episcopi. A c–d pontok alatt felsorolt intenciókra a nem javadalmas papok is kötelesek évenként, tetszés szerinti napon egy-egy csendes szentmisét végezni.

3. Parancsolt nyilvános ünnepek. A hajdúdorogi egyházmegye hívei az Anyaszentegyház I. és II. parancsának szellemében —köznapi munkáktól való tartózkodással és szentmisehallgatással— a következő ünnepnapokat tartoznak megszentelni. A) Változó ünnepek. a) Jézus Krisztus föltámadásának ünnepe a tavaszi napegyenlőség utáni első holdtöltét követő vasárnap, hétfőn és kedden.

b) Húsvét után 6-ik csütörtökön az Úr Jézus mennybemenetele. c) A Szentlélek leszállása, vagyis pünkösöd ünnepe után a húsvétól számított 8-ik vasárnapon. d) A Szentháromság ünnepe pünkösöd hétfőjén. e) Jézus kereszthalála a húsvétot megelőző pénteken. B) Állandó ünnepek. Január 1. Jézus körülmetélése és Nagy Szent Vazul főpap. Január 6. Jézus megkeresztelése. (Úrjelenés. Vízkereszt.) Január 30. Három szent főpap —Sz. Vazul, Naz. Sz. Gergely és Aranysz. Sz. János— emléke. Február 2. Jézus találkozása Simeonnal (Mária tisztulása. Gyertyaszentelő Boldogasszony.) Március 25. Szűz Mária örömhírvétele (Jézus fogantatása. Gyümölcsoltó Boldogasszony.) Április 23. Szent György nagyvértanú emléke. Június 24. Keresztelő Szent János születése. Június 29. Szent Péter és Pál apostolok emléke. Július 20. Szent Illés próféta emléke. Augusztus 6. Urunk színváltásának ünnepe. Augusztus 15. Szűz Mária elhunyt. (Mária mennybemenetele. Nagy Boldogasszony.) Augusztus 20. Szent István első magyar apostoli király emléke. Augusztus 29. Keresztelő Szent János fejevétele emléke. Szeptember 8. Szűz Mária születése. (Kis Boldogasszony. Kiszasszony nap.) Szeptember 14. A szent Kereszt fölmagasztalása. Október 1. Szűz Mária oltalmának emlékünnepe (Magyarok Nagyasszonya.) November 8. Szent Mihály arkangyal és az összes mennyei erők tisztelete. November 21. Szűz Mária templombavitele (Mária bemutatása, felajánlása.) December 6. Szent Miklós püspök ünnepe. December 25. Jézus Krisztus születése. (Karácsony.) December 26. Az Istenszülő Szűz Mária tisztelete. December 27. Szent István első vértanú emléke. (Egyszersmind a hajdúdorogi egyházmegye pártfogó-ünnepe is.) Nyilvános ünnepként ülik meg helyenként október 26-ikán Szent Demeter napját és december 8-ikán a Boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatását, mely szokás továbbra is fenntartható.

[4. Csupán templomi ünnepek ...]

5. Különbféle szándékú misék. Minden olyan napon, melyre a 2. pont értelmében kötelező szentmise nem esik, a pap tetszése szerinti intencióra vagy stipendiumért misézhetik. E szentmiséket azonban lehetőleg az illető nap officiumával végezze, mert nemcsak a stipendiumot adományozó hívő intenciója kötelezi a misézőt, hanem az Anyaszentegyház szándéka is, amely pedig nem egyéb, mint hogy a mindennapi szentmisék által az egyház szentjei is tiszteltessenek. Helytelen s egyházunk ősi szokásaival össze nem egyeztethető, hogy a szentmiséket valaki napról-napra pl. a minden jó kérés officiumával végezze, egyrészt mert gépiessé válik; másrészt mert az apostoli levelek és evangéliumok egy tekintélyes része templomainkban emiatt sohasem olvastatik. — Tekintettel arra, hogy a szükséges könyvekkel nem minden egyházközség rendelkezik, az e. m. főhatóság kötelező formában ez alkalommal még nem kíván intézkedni, megszívleltetni óhajta azonban a következőket. a) Ha valamely hétköznapra nagy szent (I. vagy II. oszt. templomi ünnep) esik, az intenciós mise a megfelelő külön ekténiák befoglalásával, de egyébként az illető szent előírt officiumával végeztessék. b) Ha közönséges hétköznap van, az illető intenciónak megfelelő officium végtessék (pl. betegért, utazóért stb.) Ha azonban az ún. minden jó kérelem

officiuma volna veendő, ehelyett a hetinap officiumát, illetve az esetleges elő- vagy utóünnep miséjét vegyük a minden jó kérelemre szolgáló külön ekténiával. c) Ha azonban a minden jó kérelmi misét valamely közügyben ajánlja föl a pap, a napi officium elmaradhat, s helyette a minden jó kérelem officiuma vehető. Ahol azonban a pap vagy kántor egyéb hivatalos elfoglaltsága nem szolgál akadályul, leghelyesebb a napi és a miseszándéknak megfelelő officiumokat a tipikon utasításainak figyelembevételével mellett együttesen venni.

6. A gyászmisékről. A gyászmiséket három osztályba sorozzuk, u. m. temetési, évfordulati és közönséges gyászmisék osztályába. A temetési gyászmise alatt értjük azon gyászmiséket, mely a holttest eltemetése előtt, vagy később a temetést követő második napon mondatik. Ilyen misét a vasárnapok, parancsolt ünnepek és a nagycsütörtöktől Tamás-vasárnapig terjedő idő kivételével bármikor is lehet végezni, ha a holttest még eltemetve nincsen, ki kell azonban kerülni az I. oszt. templomi ünnepeket és az ünnepzárásokat, ha a misét a temetés után végeztetik. Évfordulós gyászmise alatt értjük a halál vagy temetés naptár szerinti évfordulóján mondatni szokott szentmiséket és a bizonyos naphoz kötött alapítványi miséket. Ezeket a nagycsütörtöktől Tamás-vasárnapig terjedő időn, továbbá az I. oszt. templomi ünnepeken és ünnepzárásokon kívül bármikor is lehet végezni. Közönséges gyászmiséket nem szabad végezni a következő napokon: a) vasárnap és a parancsolt ünnepeken; b) a nagyböjt IV. hetében, míg a kereszt ki van téve; c) Lázár szombatjától Tamás-vasárnapig; d) Keresztfölmagasztalástól az ünnepzárásig, míg a kereszt ki van téve; e) az I. és II. osztályú templomi ünnepeken. Mellékoltárnál csöndes mise a keresztkitételes napokon s a nagyhét három első köznapján is végezhető. Ugyanez áll a II. osztályú templomi ünnepekre is, amennyiben nem az Úr, a B. Szűz, vagy a sz. Kereszt ünnepei. Az ünnepi vagy napi officiummal bemutatott misét elhunytakért ajánlani bármikor lehet, ezekben azonban a gyászmiséből semmi részlet sem vehető, kivéve a pannychidát, mely bármikor is végezhető a szentmise után.

7. A miseruha színe. Régi liturgikus előírásaink csak világos, vörös és fekete ruhát ismernek. Ma egyes templomokban a miseruhák legkülönbözőbb változatai vannak használatban. Hogy az egyöntetűség fokozatosan ebben is megjöjjön, az e. m. főhatóság egyelőre még nem szigorúan kötelező formában, a következő irányítást kívánja adni. Fehér legyen a miseruha színe húsvéttól pünkösdig, a vértanúk emléknapjainak kivételével, ha t. i. a mise ezek officiumának belefoglalásával végeztetik. Fehér ruhát kell használni az Úr Jézus és Szűz Mária ünnepein és az utóünnep tartama alatt. Fehér ruhát kell használni azon szentek emléknapjain is, kik nem haltak vértanú halált, továbbá az angyalok ünnepein, Keresztelő Szent János születése, fogantatása és fejének III. megtalálása ünnepén, ha ez utóbbi a szent ötvenedbe esik. — Vörös miseruhát használunk a nagyböjti összes előszentelt miséken, kivéve a nagyhetieket, a nagyböjt I., II., IV. és V. vasárnapján s a virágvasárnapi vecsernyén. Nagycsütörtökön egész nap, az időszaki böjtek vasárnapjain, kivéve a karácsonyt közvetlen megelőző két vasárnapot, pünkösöd ünnepén, s hétfőjét kivéve egész hetében, mindenszentek vasárnapján

s a vértanuk ünnepein. — Viola, vagy ennek híján szintén vörös miseruha használható a Szent Kereszt ünnepein, Keresztelő Sz. János fejevétele napján, Jézus körülmetélése ünnepén, húshagyó és vajhagyó vasárnapokon, a karácsonyt közvetlenül megelőző két vasárnapon, karácsony és vízkereszt vigiliáin s a böjti időszakok köznapjain. — Zöld, vagy ennek híján szintén fehér egyházi ruha kell pünkösd hétfőjén s azon vasárnapokon és köznapokon, melyek nem esnek bele valamely nagyobb ünnep körébe. — Fekete színű ruhát használunk nagypénteken és nagyszombaton az összes isteni szolgálatokon, kivéve a nagyszombati Sz. Vazul-misét, melyet az evangéliumtól kezdve már fehérben kell folytatni. — A nagyszombati Szent Vazul misét mint magánmisét, heszperinon nélkül, elejétől kezdve fehérben végezheti az olyan pap, ki az utasításokban előírt nagyheti szertartások végzésére kötelezve nincsen. A föltámadási szertartás előtt a sírlepelnek az oltárra való bevitelére fehér ornátusban történhetik.

II. A szertartások általános menete

Az előírt szertartásokat az itt következő rend szerint kell végezni. A naptárhoz alkalmazott napi előírásokban csupán a változó részek miként való vétele s a szokott szertartási rendtől való alkalmi eltérések vannak feltüntetve...”

E lapszám borítóján Krucsay Mihály liturgia-fordításának Lupess István tímári g.k. paróchus által másolt kéziratából a címlap látható —forrás: Ivancsó István: *Szinopszis a magyar nyelvű bizánci liturgia emlékeiről (1690–1999)*. Nyíregyháza 1999—; ennek és a hátlapjának szövege:

Lithurgia az az Isteni Sz. Szolgálat, vagy Mise, mely Arany Száju Sz. János munkáiból magyar nyelvre által tetetett, és e könyvetskébe Tldő Lupess István Tímári Parochus Urtól le irattatott. Fordította: Krucsay Mihál munkácsmegyei kanonok 1793.ben elhalt 1814. Parochus antea Gálszécsensis, tum parochus et archidiakonus S. A. Ujhelyiensis, denominatus in Canonicum 1804. obiit 1814. Ezen fordítást össze hasonlítván a Kritsfalusy György ungvári gymnasiumi magyarnyelv tanárnak 1795-ik évben tett és Bacsinszky András püspöknek ajánlott fordításával, — attól egyébként alig különbözik, minthogy az „Uram irgalmazz minékünk” helyett „(Uram,) könyörülj rajtunk” van. Ezen észrevételt jegyezte Ungvárott 880. ápr. 24. Roskovics Ignác kanonok.